

INVESTITION LOYIHALARNI BOSHQARISH

Baykuziyev Sherzod Abdumannonovich

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va tadbirkorlik oliy maktabining 70411202 – Loyiha boshqaruvi (Project Management) magistratura mutaxassisligi sirtqi ta'lim shakli tinglovchisi

Annotatsiya: Investitsion loyihalarning jihatlari ko'rib chiqilib, iqtisodiy rivojlanish sharoitida kapital qo'yilmalarning eng samarali shakllarining bosqichlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: investitsiya loyihasi, loyiha boshqaruvi, kapital qo'yilma shakllari.

Jahon iqtisodiyotida investitsiyalarga talab va taklif o'rtasida nomutanosiblik tendensiyasi hukm surmoqda. Bugungi kunda investitsiyalar oqimi taraqqiy etgan mamlakatlardan rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga faol yo'naltirilayotganligining guvohi bo'lmoqdamiz. Natijada rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar ulushi keskin oshib bormoqda.

O'z navbatida, investitsiyalar samaradorligini oshirish bilan bog'liq ko'plab muammolar mavjudligi investitsiya loyihalarini boshqarishni takomillashtirish zaruratini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri bo'lib qolmoqda. Investitsiya loyihalarini samarali boshqarivi bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev "Biz iqtisodiyotimizga sarmoya kiritishga intiladigan investorlar uchun hududlar va tarmoqlar bo'yicha investitsiya loyihalarini puxta shakllantira olsak, bu masalada ijobiy natijaga erishish mumkin, - deya ta'kidlab Jahon iqtisodiyotida investitsiyalarga talab va taklif o'rtasida nomutanosiblik tendensiyasi hukm surmoqda. Bugungi kunda investitsiyalar oqimi taraqqiy etgan mamlakatlardan rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotiga Ayni paytda, jahon amaliyotida xorijiy investitsiyalarni jalb etish va ularni iqtisodiyotning istiqbolli va yuqori texnologiyalarga asoslangan tarmoqlariga joylashtirish mexanizmlarini maqbullashtirish, investitsiya loyihalarini umummilliy va mintaqaviy darajada venchurli moliyalashtirish amaliyotini rivojlantirish, investitsiya muhiti jozibadorligini oshirish va investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish vositalarining o'zaro muvofiqligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Xususan, mamlakatimiz mintaqalarida investitsiya faoliyatini tashkil qilish xususiyatlari, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda mintaqaviy venchurli fondlar faoliyatini tashkil etish, investitsiya loyihalarini kreditlashda sindikatlangan kreditlarni ajratish mexanizmlarini takomillashtirish, investitsiya faoliyatini tashkil etishda ichki resurslar, jumladan, aholi jamg'armalaridan foydalanish samaradorligini oshirish kabi

masalalarga muhim ahamiyat qaratish lozim. Tijorat banklari tomonidan yirik investitsiya loyihalarini sindikatli kreditlash usulini takomillashtirish banklarning uzoq muddatli resurs bazasini mustahkamlashni talab etadi. Buning uchun Markaziy bankning tijorat banklari uzoq muddatli depozitlariga nisbatan belgilangan majburiy zaxira stavkalarini pasaytirish hamda davlatga tegishli pul mablag'larini iqtisodiyotning tayanch tarmoqlarida sindikatli kreditlashni amalga oshirayotgan tijorat banklariga uzoq muddatli depozit sifatida joylashtirish hamda yuqori samarali loyihalarga berilgan kreditlarni sekyuritizatsiyalash orqali mablag'larni jalb etish banklarning investitsion loyihalarini moliyalashtirish imkoniyatlarini oshiradi. Shuningdek, ushbu fanning asosiy maqsadi kelajakda investitsiya sohasidagi mutaxassislarga investitsiya loyihalarini boshqarishning nazariy asoslarini tushunib yetish, uni chuqur o'rganish omillariga asosiy e'tibor qaratish hamda baholashning samarali usullarini tanlash, muqobil variantlarini to'g'ri taqqoslash va to'g'ri moliyaviy qarorlar qabul qilishda mustahkam nazariy va amaliy bilim berish, tajribalarni o'rgatish, korxonalar iqtisodiyotini boshqarish va oqilona investitsion siyosat olib borishni o'rgatishdir. "Investitsiya loyihalarini boshqarish" fanini o'rganish talabalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish bo'yicha qarorlarni qabul qilish, ularni moliyalashtirish, monitoringini olib borish, shuningdek, samaradorligini ta'minlash bilan bog'liq mustahkam bilimlarni shakllantirish hamda amaliy ko'nikmalarni hosil qilish vazifalarini o'zida namoyon etadi. O'quv qo'llanma oliy o'quv yurtlari talabalari, kollej o'quvchilari hamda bankmoliya sohasi xodimlari va boshqa foydalanuvchilarga mo'ljallangan. "Investitsiya loyihalarini boshqarish" fanini o'qitishning asosiy maqsadi talabalarda moliyaviy qo'yilmalarning maqbul yo'nalishlarini tanlash, ular samaradorligini aniqlash va ta'minlashda muhim ahamiyat egallovchi investitsiya loyihalarini boshqarishni tashkil etishning asosiy yo'nalishlari, zamonaviy usullaridan foydalanish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakani shakllantirishdan ibora.

Har qanday loyihani amalga oshirish investitsiyalar bilan bevosita bog'liqdir. Shunga ko'ra, hayotda loyihalarning turli-tumanligidan kelib chiqib, unga yo'naltiriladigan investitsiyalarning ham yo'nalishlari, sohalari, manbalari, muddatlari, ishtirokchilari, investorlari, ahamiyati turlicha bo'ladi. Biroq, turli loyihalarga yo'naltirilgan investitsiyalarda shunday umumiylik saqlanib qoladiki, buni anglash maqqsadga muvofiqdir.

Bugungi kunda O'zbekistonda ham katta hajmdagi investitsiyalarni talab etuvchi davlat Dasturlari amalga oshirilayotganligi barchamizga ayon va bunga qishloq joylarda aholini uy-joylar bilan ta'minlash va ular qurilishini amalga oshirish, sanoatni rivojlantirish, aholi uchun oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish, transport va aloqa tizimini rivojlantirish va boshqa (yonilg'i va energetika, mashinasozlik, yo'llarni qurish va ta'mirlash, lokalizatsiya kabilar) davlat Dasturlarini misol qilib keltirish

mumkin. “Investitsiya loyihasi” tushunchasi 2 xil ma’noda talqin etiladi:

- muayyan maqsadlarga erishish (muayyan natijalarni olish)ni ta’minlovchi qandaydir harakatlar kompleksini amalga oshirishni nazarda tutuvchi ish, faoliyat, chora-tadbir sifatida;

- qandaydir harakat, faoliyatlarni amalga oshirish uchun zarur bo’lgan tashkiliy-huquqiy, texnik, hisob-moliyaviy hujjatlar tizimi sifatida. Birinchi holatdagi mazmunga “xo’jalik tadbiri”, ish “ishlar yig’indisi”, “loyiha” terminlari yaqin hisoblanadi. Loyihaning amalga oshirilishi ma’lum ichki dinamik va tashqi muhit qurshovida yuz berib, unga ma’lum ta’sirini o’tkazadi. Shu bilan birga, qurilish loyihalarida bino etilayotgan qurilma konstruktsiyalariga tushadigan barcha turdagi statistik va dinamik yuklarni aniqlay olish va hisoblay olish zarurligi kabi, kengroq ko’lamdagi loyihada ham, loyihaga va uning muhitiga ta’sir qilishi mumkin bo’lgan barcha jismoniy, iqtisodiy, ijtimoiy, moliyaviy tashkiliy va h.k. omillarni aniqlash va hisobga olish muhim, ma’lum sharoitlarda bunday omillarning har biri loyiha uchun xavfli bo’lib chiqib, uning buzilishiga olib kelishi mumkin. Loyiha atrof-muhit o’rtasidagi munosabatni ma’lum bir mahsulotlar ishlab chiqaradigan korxonaga uchun mahsulotni rivjlantirish loyihasi misolida ko’rib chiqish mumkin. Oddiy, uzoq muddat faoliyat tashkilot o’zgarishlar va yangilanish sharoitida talabning yuzaga chiqishiga asos bo’lib xizmat qiladi. Bu esa, natijada loyihaning paydo bo’lishiga olib keladi. Qachonki loyiha xaqiqatdan boshlangan bo’lsa, u mustaqil rivojlana boshlaydi. Loyihani amalga oshirish jarayonida uning ishtirokchilari o’z vazifalarini bajarishga e’tibor qaratadilar.

Investitsiya loyihalarini boshqarish moliyaviy menejmentning asosiy tashkil etish bilan birga o’ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi. Moliyaviy menejment shunday tizimki, bunda korxonani boshqarishning umumiy maqsadlariga erishishga yo’naltirilgan foydali amalga oshiriladi. Moliyaviy menejment, bir tomondan, muayyan qonuniyatlariga ega boshqariluvchi tizim bo’lsa, boshqa tomondan, korxonani boshqarishning umumiy tizimi tarkibi sifatida boshqarish tizim hisoblanadi. Bu holat loyiha boshqaruvida ham namoyon bo’ladi. Loyiha menejeri loyiha tashabbuskori yoki ta’sischi tomonidan tayinlangan sub’ekt – yuridik yoki jismoniy shaxs bo’lishi mumkin. Loyihani amalga oshiruvchi tadbirkor bilan loyiha menejeri o’rtasidagi asosiy farq shundan iboratki, tadbirkorda ochilgan imkoniyatlardan foydalanish bo’yicha, loyiha menejerida esa mavjud resurslardan foydalanish bo’yicha strategik yo’nalish mavjud bo’ladi. G’oyani amalga oshirishda tadbirkorda natijaga tezkor erishishga yo’naltirilgan revolyutsion yondashish kuzatilsa, loyiha menejeriga uzoq muddatli istiqbolga yo’naltirilgan evolyutsion yondashish xosdir.

Investitsion strategiyalar uzoq davomli jarayonlarni o’zida aks ettiradi va shu bilan birgalikda belgilangan istiqbollarda amal qilishi kerak. Ushbu istiqbolli mo’ljallangan faoliyat yo’nalish shakli o’zida investitsion strategiyalarni ishlab chiqish

jarayonini aks ettiradi. Kompaniya faoliyatining strategiyasi va investitsion strategiyalari tushunchalari iqtisodiy nazariyaga bundan 40 yillar ilgari kirib kelgan. Buning asosiy sababchisi jamiyat qarashlarining rivojlanishi va ilmiy texnika rivojidir. Shunday qilib, investitsiya strategiyasi deganda, uzoq muddatli investitsiya faoliyati maqsadlarini tashkil etish tizimi va bu maqsadga erishish uchun samarali yo'lni tanlash tushuniladi. Zamonaviy iqtisodiy adabiyotlarda strategik faoliyat terminiga nisbatan 2 xil yo'nalish mavjud. Birinchi yo'nalish namoyondalari uni uzoqqa mo'ljallangan maqsad tizimi va undagi istiqbolga erishish jarayoni sifatida, ikkinchisi esa, buni huddi qaror qabul qilish uchun qoidalar to'plami sifatida, o'z faoliyatini tartibga soladigan yoki o'z maqsadiga erishish vositasi deb hisoblaydilar. Mantiqan o'ylab qaraganda strategiya uzoqqa mo'ljallangan va belgilangan maqsadlar shuningdek, istiqbol yo'llarini ishlab chiqish shu bilan birgalikda amalga oshirish jarayonidir. Investitsion strategiya bu uzoqqa mo'ljallangan investitsion faoliyat tizimi va samarali yo'llarini tanlashdir. Kompaniyalarning investitsion faoliyatdagi strategik boshqaruv, shuningdekuning investitsion strategiyasini ishlab chiqish jarayoni ushbu investitsion kompaniya portfelidagi boshqaruv taktik faoliyat yo'nalishi jarayoniga aniqlik kiritishni o'z ichiga oladi.

Investitsion portfel investitsion strategiyadan o'zining o'rta muddatli boshqaruv jarayoni bilan farq qiladi. O'z o'rnida investitsion faoliyatning boshqaruv taktika jarayoni, loyiha va alohida investitsion dasturlar amalga oshirishning tezkor boshqaruvida asosiy hisoblanadi. Xullas investitsion strategiyani ishlab chiqish kompaniyalar investitsion faoliyatini boshqaruv jarayonining birinchi pog'onasi hisoblanadi. Investitsion strategiya asosiy bir faktor sifatida kompaniyaning iqtisodiy rivojlanish strategiyasida samarali yo'nalish hisoblanadi. Kompaniyaning investitsion strategiyasini tuzish jarayoni bir qancha etaplarda amalga oshiriladi. Dastlabki bosqich uni tuzishdagi umumiy muddatni belgilash hisoblanadi. Bu muddat qator shartlardan kelib chiqadi. Asosiy sharti bo'lib investitsiya bozoridagi iqtisodiy yo'nalishlarni oldindan aytib borish hisoblanadi. Keyingi shart kompaniya qabul qilgan iqtisodiy strategiyaning davomlilikidir. U belgilangan yo'nalishdan chiqmaydi va bo'ysinuvchilik xarakteriga ega bo'ladi. Yana bir shartlardan biri uning ma'lum bir sohaga mansubligidir va oxirgi shart kompaniyaning hajmi hisoblanadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Инвестиции/ Под ред. Уильям Ф.Шари, Гордон Дж. Александр, Джеффри В. Дейли. -М.: Изд. «ИНФРА», 2006.
2. Государственное регулирование инвестиций/ Отв. ред. проф. В.П.Орешин - М.: Наука, 2000.
3. Крылов В.Н. Прямые иностранные инвестиции: мотивы и препятствия. - М.: Финансы, 2001.
4. Инвестиции/ Под ред. Г.П.Подшиваленко. - М.: Изд. «КНОРУС», 2004. Стаття надмшла до редакцп 12.02.2008 р. "Управлшня проектами та розвиток виробництва", 2008, № 1(25)